

CBS activiteiten op het gebied van brede welvaart en duurzaamheid

J.P. Smits

projectnummer 210953
CBS-ENR
10 september 2015

samenvatting Deze nota is geschreven op verzoek van de werkgroep brede welvaart die vanuit de Tweede Kamer is gevormd. Hierbij wordt ingegaan op een aantal vragen van de werkgroep op het gebied van “GDP and beyond”. Centraal hierbij staat wat er in het bbp gemeten wordt, en welke welvaartsaspecten niet geadresseerd worden. Daarnaast wordt een overzicht gegeven van alternatieve welvaartsmaatstaven die CBS heeft ontwikkeld.

trefwoorden Brede welvaart; duurzaamheid; welzijn; kwaliteit van leven; bbp; nationale rekeningen

1. Inzichtelijk maken wat het Bruto Binnenlands Product (bbp) wel en niet meet, en welke rol het BBP heeft in de beleidsvorming en de politieke besluitvorming.

-1.1- Wat meet het bbp op hoofdlijnen, en wat meet het bbp niet?

Het bbp is één van de kernindicatoren van het Systeem van Nationale Rekeningen. Dit systeem beschrijft de stroom van productie, inkomens en bestedingen en toont hoe deze samenhangen. De nationale rekeningen bieden belangrijke en gedetailleerde informatie over de economie, en leveren tal van indicatoren op het gebied van productie, inkomens, handel, investeringen en consumptie die ons een dieper inzicht verschaffen in tal van economische processen.

Een gedetailleerde beschrijving van wat het bbp precies meet staat beschreven in het handboek System of National Accounts. De meest recente versie is die van 2008:

<http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>

Diane Coyle biedt in haar *A brief but affectionate history of GDP* een opbouwend kritische en ook zeer toegankelijke introductie over wat het bbp nu precies meet en wat de tekortkomingen van deze maatstaf zijn.

Het bbp is zondermeer een cruciale indicator om de omvang van de economie in kaart te brengen. Dit betekent evenwel niet dat het ook een adequate maatstaf voor brede welvaart is. Hierbij moet overigens worden aangetekend dat het bbp, door grondleggers van de nationale rekeningen zoals Simon Kuznets, ook nooit is bedoeld als indicator voor (brede) welvaart. In het politieke en maatschappelijk debat wordt deze echter wel vaak als zodanig gebruikt.

De laatste jaren is de kritiek op het bbp fors toegenomen. Niet alleen is het bbp geen goede maatstaf voor brede welvaart. Maar ook is het bbp een beperkte maatstaf voor de omvang, complexiteit en gezondheid van de economie.

De kritiek richt zich op een aantal punten, waarvan de onderstaande het meest in het oog springen (het betreft hier overigens een niet limitatieve lijst):

-Worden in het bbp wel alle relevante welvaart verhogende activiteiten meegenomen? De laatste decennia zijn tal van nieuwe vormen van economische transacties opgekomen waarbij gratis diensten worden verstrekt en consumenten aan elkaar diensten verlenen. Er zijn nieuwe vormen van financiële dienstverlening ontwikkeld, waarvan de vraag kan worden gesteld of deze wel adequaat worden gemeten. Met andere woorden, het is nodig om productiegrenzen uit te breiden ten einde allerlei nieuwe economische activiteiten in de berekeningen van welvaart mee te nemen. Een nieuwe visie op het 'verdienmodel' van de economie is noodzakelijk, en deze kan waar nodig en nuttig in de berekening van het bbp worden geïntegreerd.

-Bij de bbp groei staat de volumestijging van economische activiteiten centraal. Maar wordt de welvaartsstijging alleen door deze volumegroei bepaald? Hoe staat het met de diversificatie van productie categorieën en de welvaartstoename die deze vergroting van het spectrum aan productie- en consumptieactiviteiten heeft opgeleverd? Het is heel wel mogelijk dat de welvaart, vanwege deze toegenomen diversiteit, meer is toegenomen dan de bbp groei suggereert.

-Het bbp moet meer in relatie worden gezien met de schuldenpositie, ofwel de kosten die worden gemaakt om bepaalde niveaus van welvaart te bereiken. Hiermee moeten de zogenaamde 'zeepbellen' in de economie beter zichtbaar worden gemaakt. Dit geldt met name voor activiteiten in de financiële sector.

-Het meten van activiteiten van sommige delen van de economie, waaronder de financiële sector, is conceptueel zeer lastig en de meting ervan kent dan ook haken en ogen. Zo kan de vraag worden gesteld wat een bank precies produceert en wat nu eigenlijk de waarde van een verzekeringsdienst is. A fortiori geldt ditzelfde ook voor de overheid. Met name de productiviteitsgroei in de publieke sector is zeer lastig te meten, zie onder andere het onderzoek van Atkinson op dit gebied:

www.ons.gov.uk/ons/guide...sector.../atkinson-review-final-report.pdf

-Het bbp omvat ook activiteiten die als productief worden gezien, maar waarvan de vraag kan worden gesteld of ze wel welvaart verhogend zijn (wapenindustrie, het opruimen van milieuvervuiling). In het huidige rekenmodel heeft het uitputten van de aardgasvoorraad als productieve activiteit bijvoorbeeld een gunstig effect op de bbp groei gezien, terwijl wanneer we het gas in de bodem laten zitten en hiermee de hoeveelheid kapitaal constant houden, de bbp groei minder groot is.

-Onder invloed van de opkomst van de niet-goederenproductie (diensten en overheid) en de globaliseringstendens, ontstaat er een steeds grotere afstand tussen de concrete economische

werkelijkheid en de interne logica van het systeem van nationale rekeningen met zijn stelsel van boekhoudkundige regels. Vooral op het gebied van globalisering is het steeds lastiger om de internationale vervlechting van economische activiteiten te beschrijven in een systeem dat in essentie op een nationale leest is geschoeid. Er zal dan ook fors moeten worden geïnvesteerd in manieren om de economische werkelijkheid te beschrijven in termen die herkenbaar zijn voor economische actoren en om vandaaruit een brug te slaan naar het formele boekhoudkundige systeem van de nationale rekeningen. Wordt dit niet gedaan, dan loopt het meetsysteem het risico steeds verder loszingen van de concrete economische werkelijkheid en om op termijn aan relevantie in te boeten.

Deze en ook andere kritiek op het bbp heeft geleid tot de vorming van de Stiglitz Commissie, die van de toenmalige president van Frankrijk, Sarkozy, de opdracht kreeg om na te gaan wat voor alternatieve indicatoren kunnen worden ontwikkeld om een beter beeld te geven van brede welvaart en de duurzaamheid ervan. In hoofdstuk 1 van het Stiglitz rapport (Classical GDP issues), wordt het bbp kritisch onder de loep genomen). Zie:

http://www.communityindicators.net/system/publication_pdfs/9/original/Stiglitz_Sen_Fitoussi_2009.pdf?1323961027

Voor een deel kan de analyse van brede welvaart en duurzaamheid binnen het systeem van nationale rekeningen worden vormgegeven, zo betogen Stiglitz et al.. Er moet dan wel minder nadruk komen te liggen op de productie (zoals in het bbp wordt gedaan), maar meer aandacht worden besteed aan inkomens en bestedingen. Het Stiglitz rapport bepleit dan ook de analyse van inkomens en bestedingen, in samenhang met het vermogen en vraagt tevens aandacht voor de verdeling hiervan over verschillende maatschappelijke groepen. Hierdoor kan ook worden bespiegeld op de prikkelende stellingen die Thomas Piketty heeft geponeerd in zijn boek *Kapitaal in de 21ste eeuw*. Hierbij moet wel de kanttekening worden geplaatst dat Stiglitz en Piketty een specifieke stroming binnen de economie vertegenwoordigen. Andere economen zijn over het algemeen minder kritisch op het bbp.

De kritiek op het bbp die vanuit een welvaartsoptiek vaak wordt geleverd, kan voor een deel worden ondervangen door huishoudens centraler te stellen, en andere aggregaten dan het bbp te publiceren. Daarnaast kunnen door middel van satellietrekeningen zoals bijvoorbeeld de SEEA (System of Economic and Environmental Accounts) specifieke welvaartseffecten –in dit geval rondom het milieu- nadrukkelijker in beeld worden gebracht, zie:

<http://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seea.asp>

Een diepgaande bespiegeling op gewenste aanpassingen van het systeem van nationale rekeningen is beschreven door Dale W. Jorgenson et al in *A New Architecture for the U.S. National Accounts*.

In april 2015 is onder auspiciën van de OESO en IARIW een conferentie georganiseerd onder de titel “W(h)ither the SNA”, waarin door experts diepgaand is gediscussieerd over de toekomst van het systeem van nationale rekeningen. Zie: <http://iariw.org/c2015oecd.php>

Vanuit het CBS is door Edens et al een bijdrage geleverd:

<http://iariw.org/papers/2015/edensetal.pdf>

Dit paper gaat vooral na of datgene wat we vanuit een welvaartsoogpunt willen meten, ook daadwerkelijk meetbaar kan worden gemaakt. Eén van de suggesties die de auteurs doen is dat de productiegrens vervangen zou moeten worden door een 'opbrengsten' grens (vanuit het oogpunt van een verdienmodel), teneinde dichter aan te sluiten bij de rekenstelsels zoals gehanteerd in het bedrijfsleven en waarin winst- en verliesrekeningen een belangrijke plaats innemen.

-1.2- Hoe centraal staat het bbp, zowel in Nederland als in de Europese Unie, bij de beleidsvorming en in het politieke debat?

Bbp groei speelt zowel in de EU als in Nederland een grote rol in het politieke debat. Het bbp is, ondanks de vele kritiek die op deze indicator wordt geuit, nog steeds één van de dominante indicatoren in beleidsdiscussies en ook van groot belang voor de doorrekening van de kabinetsplannen door het CPB. Voor het bepalen van het geldbedrag dat Nederland jaarlijks aan de EU overdraagt is het BNI (waarvan het bbp een belangrijk bestanddeel is) bepalend. Daarnaast worden tal van Europese beleidsnormen uitgedrukt als een percentage van het bbp (zoals de overheidsschuld en het begrotingstekort).

-1.3- Op welke wijze komt de (internationaal gestandaardiseerde) berekeningswijze van het bbp in grote lijnen tot stand? Welke internationale instantie is, of welke internationale instanties zijn verantwoordelijk voor de vaststelling ervan?

De Verenigde Naties stellen in samenwerking met het IMF, OESO, de Wereldbank en Eurostat het Systeem van Nationale Rekeningen op. Binnen de EU wordt met het ESR (Europese Systeem van Rekeningen) gewerkt, een stelsel dat compatibel is met het systeem van nationale rekeningen. Dit ESR is wettelijk verplicht. Alle lidstaten moeten dit gebruiken bij de samenstelling van hun nationale rekeningen.

-1.4- Hoe bindend is de (internationaal gestandaardiseerde) berekeningswijze van het bbp?

Voor het aanleveren van data aan internationale organisaties zoals IMF en OESO moeten de richtlijnen van het systeem van nationale rekeningen worden gevolgd.

2. Vaststellen of, en zo ja, welke meerwaarde het heeft om naast het bbp instrumenten en/of indicatoren te ontwikkelen waarmee verschillende elementen van brede welvaart inzichtelijk te maken zijn, ten einde deze instrumenten en/of indicatoren te betrekken bij de beleidsvorming en in het politieke debat.

CBS is zeer actief, en speelt internationaal ook een voortrekkersrol, voor wat betreft de ontwikkeling van nieuwe indicatoren op het gebied van brede welvaart. In de beantwoording van onderstaande vragen worden de belangrijkste publicaties vermeld. De komende jaren zal er vooral worden geïnvesteerd in het consolideren van deze verschillende indicatorsystemen, teneinde te komen tot een geïntegreerd verhaal over brede welvaart.

-2.1- Welke financiële maatstaven, indicatoren en/of kengetallen (zoals de staatsbalans en koopkrachtplaatjes) en welke niet-financiële maatstaven, indicatoren en/of kengetallen worden in Nederland naast het bbp gebruikt om welvaart te meten?

Veel gebruikte (partiële) welvaartsmaatstaven zijn reële inkomens (in het kader van koopkrachtplaatjes) en consumptiegegevens. CBS is zeer actief op het gebied van de meting van brede welvaart en duurzaamheid.

De Monitor Duurzaam Nederland, die CBS samen met de drie planbureaus (CPB, PBL en SCP) in opdracht van het kabinet schrijft, vormt de meest brede publicatie, zie:

<http://www.monitorduurzaamnederland.nl/>

Hierin wordt niet alleen beschreven hoe het gesteld is met de kwaliteit van leven van de huidige generatie, maar ook nagegaan welke effecten dit welvaartsstreven heeft op volgende generaties dan wel op mensen elders in de wereld (deze twee laatstgenoemde aspecten komen in de beantwoording van vraag drie aan de orde). Hiermee wordt de definitie van duurzame ontwikkeling, zoals de Brundtland Commissie die in het VN Rapport *Our Common Future* heeft geformuleerd, in de volle breedte geoperationaliseerd.

CBS volgt in de meting van de brede welvaart “hier en nu” nauwgezet de aanbevelingen zoals die in het Stiglitz rapport zijn gedaan.

1. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen subjectief welzijn, waarin de perceptie van mensen op hun kwaliteit van leven centraal staat, en de objectieve kwaliteit van leven.
2. De welvaartsdomeinen zoals die in het Stiglitz rapport worden onderscheiden (zoals onderwijs, gezondheid etc.) worden ook in de CBS publicaties gehanteerd.
3. In de statistieken wordt zoveel als mogelijk een uitsplitsing naar hoofdgroepen gemaakt, zodat de verdeling van welvaart over verschillende bevolkingsgroepen goed in kaart kan worden gebracht.

Maatstaven van subjectief welzijn: CBS is in 2009 gestart met een project om tot goede statistieken voor subjectief welzijn te komen. Hiervoor is een theoretisch kader ontwikkeld van waaruit acht welzijnsdimensies zijn geïdentificeerd. Tevens is de statistische waarneming op dit gebied uitgebreid en zijn er aanvullende enquêtevragen opgenomen in het onderzoek sociale samenhang en welzijn. In november 2015 wordt het boek *Welzijn in Nederland 2015* gepubliceerd, waarin alle acht dimensies van subjectief welzijn aan de orde komen. Daarnaast wordt ingegaan op de verdeling van het welzijn over diverse bevolkingsgroepen, en worden de cijfers vergeleken met die van andere Europese landen. Later dit jaar een persoonlijke welzijnsindex ontwikkeld waarbij de indicatoren voor de acht verschillende dimensies worden gewogen tot één samenvattend cijfer.

Maatstaven van objectieve welvaart: Los van de subjectieve maatstaven gericht op hoe mensen hun kwaliteit van leven percipiëren, rapporteert CBS ook over maatstaven van objectieve welvaart. Dit gebeurt in een aantal publicaties:

-Welvaart in Nederland & het armoedesignalement: Deze publicatie laat verder zien hoe inkomen, bestedingen en het vermogen zijn samengesteld en hoe ze zijn verdeeld over bevolkingsgroepen. Eveneens is er aandacht voor de koopkrachtontwikkeling, de belastingdruk en welke groepen profijt hebben gehad van de diverse toeslagenregelingen (zie de publicatie *Welvaart in Nederland 2014*).

<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/inkomen->

[bestedingen/publicaties/publicaties/archief/2014/2014-welvaart-in-nederland-pub.htm](http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/inkomen-bestedingen/publicaties/publicaties/archief/2014/2014-welvaart-in-nederland-pub.htm)

In een afzonderlijke publicatie (het Armoedesignalement, dat tot en met 2014 in samenwerking met het Sociaal- en Cultureel Planbureau is uitgebracht) wordt aandacht besteed aan de onderkant van de inkomensverdeling. Vanaf 2015 zal CBS over dit thema in een eigen

publicatie gaan berichten waarbij een bredere visie op armoede met aspecten als sociale uitsluiting, gezondheid, criminaliteit, e.d. aan de orde zal komen. Bij de beschrijving van de materiële welvaart van bevolkingsgroepen gaat het met name om verschillen tussen groepen: hoe zijn het inkomen en het vermogen verdeeld over bevolkingsgroepen, hoe ontwikkelt zich de koopkracht en het vermogen, hoe verschillen zich de bestedingspatronen?

-Kwaliteit van leven in Nederland: Deze publicatie komt in september 2015 uit en beschrijft kort de belangrijkste trendmatige ontwikkelingen van zowel subjectief welzijn (negen indicatoren) als de welvaart (18 indicatoren). In de rest van de publicatie worden verschillen in kwaliteit van leven naar diverse typen bevolkingsgroepen onderscheiden.

-Monitor Duurzaam Nederland: Deze publicatie bevat een lijst van 29 indicatoren voor de kwaliteit van leven. Voor elk thema is gestreefd naar één objectieve en één subjectieve indicator. De indicatoren 'tevredenheid met leven' en 'consumptieve bestedingen' zijn kernindicatoren, daarnaast zijn er indicatoren voor verschillende aspecten van het persoonlijke leven en omgeving. De in de *Monitor Duurzaam Nederland* gehanteerde classificatie van welvaartcategorieën lijkt sterk op die van de publicatie Kwaliteit van Leven in Nederland.

Uitsplitsing naar persoonskenmerken en het gebruik van microdata: Op basis van rijke en gedetailleerde micro data is het mogelijk tal van welvaartsindicatoren naar persoonskenmerk (zoals leeftijd, scholingsgraad etc.) te onderscheiden. Zo verschaffen de Inkomensstatistiek, het Budgetonderzoek en de Vermogensstatistiek informatie over de (ontwikkeling in de) materiële welvaartspositie van groepen van personen en huishoudens in Nederland. Momenteel kan de reële inkomensontwikkeling naar persoonskenmerken goed in kaart worden gebracht. Op het gebied van de vermogensontwikkelingen, en dan met name voor wat betreft de opgebouwde tegoeden bij spaar- en beleggingshypotheken en het in kaart brengen van vermogenstransacties, worden momenteel nieuwe statistieken opgebouwd. Een nog braakliggend terrein vormt de verdeling van uitkeringen in natura ("profijt van de overheid") over bevolkingsgroepen.

-2.2- Wat zijn de mogelijkheden en beperkingen van deze bestaande maatstaven, indicatoren en/of kengetallen? Wat meten ze wel, wat meten ze niet?

Deze vraag is zeker te beantwoorden door CBS experts. Een overzicht van de belangrijkste methodologische en brontechnische problemen voor het meten van brede welvaart en duurzaamheid wordt gegeven in de *CES Recommendations on Measuring Sustainable Development*. De UNECE/Eurostat/OECD Task Force for Measuring Sustainable Development, die door CBS is geleid, heeft gedetailleerde aanbevelingen gedaan voor wat betreft het meten van brede welvaart en duurzaamheid. De aanbevelingen van dit rapport worden in de statistische wereld breed geïmplementeerd:

http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/2013/CES_SD_web.pdf

-2.3- Geven deze maatstaven, indicatoren en/of kengetallen de welvaart op één moment weer (weergave van de huidige welvaart), of worden er beleidsvoornemens mee doorgerekend?

Met uitzondering van koopkrachtplaatsjes, wordt welvaart in de brede zin van het woord niet doorgerekend. Dit is wel het geval (geweest) op specifieke beleidsterreinen. Voor wat betreft de relatie tussen economische groei en druk op het milieu hebben CPB en PBL in het verleden samen het project Welvaart en Leef Omgeving (WLO) vormgegeven.

In de volgende editie van de *Monitor Duurzaam Nederland* is het de bedoeling om de indicatoren zoveel mogelijk te relateren aan beleidsdoelen. Zo kan worden aangegeven in hoeverre, bij ongewijzigd beleid en het uitblijven van technologische innovaties, en uitgaande van de heersende trends de beleidsdoelen op tijd gehaald kunnen worden. Monitoringssystemen in het buitenland zijn vooral succesvol op het moment dat overheden op belangrijke beleidsterreinen doelen stellen. Dat maakt de monitoring spannender en krachtiger. Voor Nederland ontbreekt het nu op veel beleidsterreinen nog aan doelen, waardoor de monitoring van brede welvaart en duurzaamheid een soms wat vrijblijvend karakter heeft. De formulering van de Sustainable Development Goals kan hier wellicht verandering in brengen.

-2.4- In welke mate zijn deze maatstaven, indicatoren en/of kengetallen specifiek voor het Nederlandse systeem en in welke mate worden ze ook internationaal toegepast?

De meeste van de in deze notitie genoemde publicaties zijn een reactie op internationale initiatieven. Met name de publicatie van het Stiglitz Rapport, en de daarin gedane aanbevelingen, hebben CBS werk op het gebied van brede welvaart en duurzaamheid gestimuleerd.

Daarnaast vervult CBS internationaal een voortrekkersrol op het gebied van het meten van brede welvaart en duurzaamheid. De indicatorenset zoals door CBS is ontworpen voor de *Monitor Duurzaam Nederland* vormt zelfs de basis voor het meetsysteem van de *CES Recommendations*. Inmiddels hebben circa zestig landen dit meetsysteem 'endorsed' en is een aantal landen al bezig met 'pilot testing'. Voorts heeft de OESO delen van dit meetsysteem opgenomen in de publicatie *How's life?*. Het Nederlandse meetsysteem speelt nu ook een rol in de Post 2015 agenda, voor wat betreft het meetbaar maken van de Sustainable Development Goals. Hierbij moet worden aangetekend dat het indicatorensysteem niet alleen de brede welvaart in het 'hier en nu' beschrijft, maar met behulp van kapitaal indicatoren (hulpbronnen zoals economisch, menselijk, natuurlijk en sociaal kapitaal) ook de groeikansen van toekomstige generaties in kaart brengt en aangeeft welke gevolgen het welvaartsstreven in Nederland heeft op de rest van de wereld.

Aangezien het duurzaamheidsbeleid van dit Kabinet zich voornamelijk richt op groene groei, zijn er ook publicaties die zich sterk richten op milieu-economische vraagstukken. Deze worden onder de beantwoording van vraag 3.3 genoemd en de publicatie *Groene groei* vormt hierbij de belangrijkste.

-2.5- Hoe worden deze in verschillende rapporten gepresenteerd?

Hier kan worden verwezen naar de in deze notitie genoemde rapporten. Voor wat betreft indicatoren op het gebied van subjectief welzijn en brede welvaart 'hier en nu' is op het CBS een overzicht gemaakt van de wijze waarop indicatoren zijn gepresenteerd en welke welvaartsdimensies hierbij zijn onderscheiden.

-2.6- Hoe centraal staan de nu bestaande maatstaven, indicatoren en/of kengetallen bij de Nederlandse beleidsvorming en/of in het politieke debat, en worden deze optimaal gebruikt?

Vanwege het feit dat het Kabinet in het dossier brede welvaart & duurzaamheid vooral inzet op groene groei, zijn het overwegend de indicatoren omtrent energieverbruik en uitstoot die in beleidsvorming en politiek debat worden gebruikt.

3. Indien deze meerwaarde bestaat, een voorstel doen hoe de instrumenten en/of indicatoren eruit zouden moeten zien en gebruikt kunnen worden.

-3.1- Welke ervaringen zijn in het buitenland opgedaan bij het zoeken naar/formuleren van een breder welvaartsbegrip, zoals een dashboardbenadering?

In de zoektocht naar nieuwe maatstaven voor brede welvaart bestaat wel eens de neiging het wiel opnieuw uit te vinden. Vaak wordt er aan voorbij gegaan dat in de academische wereld al vanaf het begin van de jaren zeventig wordt gedebatteerd over verschillende welvaartsmaatstaven. En ook in de statistische wereld zijn vanaf het einde van de jaren tachtig intensieve discussies gevoerd over het meetbaar maken van begrippen als welvaart en duurzaamheid. Een samenvatting van deze discussie wordt gegeven in hoofdstuk twee van de *CES Recommendations for Measuring Sustainable Development*.

Vooralsinds het verschijnen van het Rapport van de Commissie Brundtland, *Our Common Future*, in 1989 is zowel het aantal meetsystemen als het aantal beleidsinitiatieven op het gebied van brede welvaart en duurzaamheid enorm toegenomen. Belangrijk in dit kader zijn twee initiatieven van de OESO, namelijk de projecten "Measuring progress of societies" en "How's life?":

Progress of societies: <http://www.oecd.org/statistics/measuring-well-being-and-progress.htm>

How's life: <http://www.oecd.org/statistics/how-s-life-23089679.htm>

De Europese Commissie heeft de werkzaamheden op het vlak van brede welvaart vormgegeven in het "GDP and Beyond" initiatief:

http://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/index_en.html

Het meest recente initiatief van de OESO, NAEC (New Approaches to Economic Challenges), probeert na te gaan welke lessen we kunnen trekken uit de recente economische en financiële crisis. Ook binnen dit project wordt bespiegeld op vraagstukken rondom brede welvaart en duurzaamheid:

<http://www.oecd.org/naec/>

De toegenomen belangstelling voor welvaartsmetingen is natuurlijk goed nieuws. Maar zoals uit de geschiedenis van de meting van het BBP blijkt, worden indicatoren pas succesvol als ze internationaal geharmoniseerd en gestandaardiseerd zijn en ook wereldwijd worden gemeten. Op het terrein van brede welvaart en duurzaamheid is deze harmonisatie momenteel gaande. Deze is onmiskenbaar in gang gezet door de UNECE/OESO/Eurostat Taskforce for measuring Sustainable Development. In deze Taskforce is gekeken wat de grootste gemene deler is van het grote aantal meetsystemen op het gebied van brede welvaart en duurzaamheid.

Een overzicht van de mate van convergentie tussen de verschillende meetsystemen wordt gegeven in J.P. Smits et al., *The e-Frame Convergence Report: taking stock of the measurement systems for sustainable development and the opportunities for harmonisation*:

<http://www.eframeproject.eu/fileadmin/Deliverables/Deliverable2.5.pdf>

-3.2- Welke mogelijkheden zijn er om andere aspecten in een breder welvaartsbegrip te betrekken, zoals de informele economie, de participatiemaatschappij, verkeerscongestie, de stock and flow-benadering ('het opraken van hulpbronnen') en de gevolgen van huidig beleid voor de toekomst?

De mogelijkheid hiertoe is groot en wordt gedeeltelijk ook al vormgegeven in de *Monitor Duurzaam Nederland*. Hier staat de vraag centraal in hoeverre in het huidige welvaartsstreven op schaarse hulpbronnen wordt ingeteerd, waardoor het ontwikkelingspotentieel van volgende generaties kan worden aangetast. Hierbij wordt uitgegaan van een “stock and flow” benadering.

-3.3- Hoe kunnen verschillende sectoren, zoals natuur, onderwijs, milieu, zorg, en brede infrastructuur, meetbaar gemaakt worden in aanvulling op het BBP?

Voor een groot aantal deelgebieden kan worden verwezen naar de publicaties genoemd bij de beantwoording van vraag 2, te weten: *Welzijn in Nederland*, *Welvaart in Nederland*, *Kwaliteit van leven in Nederland* en de *Monitor Duurzaam Nederland*.

Vooraf voor meer specifiek de milieu-economische vraagstukken rondom het beleidsterrein van groene groei kan worden gewezen op:

Milieurekeningen

In de milieurekeningen worden gegevens over het milieu geïntegreerd met de economische cijfers van de nationale rekeningen. Hierdoor kan de relatie milieu – economie worden geanalyseerd. Het gaat om een breed scala van onderwerpen als luchtmissies, watermissies, afval, energieverbruik, waterverbruik, aardgas en aardolievoorraden, milieukosten, milieubelastingen en subsidies, de milieusector etc. Cijfers van de milieurekeningen worden geleverd aan Eurostat en worden door verschillende ministeries en kennisinstituten gebruikt.

<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/natuur-milieu/publicaties/milieurekeningen/default.htm>

Natuurlijk kapitaal rekeningen

Natuurlijk kapitaalrekeningen beschrijven ecosystemendiensten en ecosystemcondities binnen een rekeningenstelsel conform methoden, concepten en definities die aansluiten bij het systeem van Nationale rekeningen (SNA) en de milieurekeningen (SEEA). De afgelopen twee jaar hebben CBS en de WUR in opdracht van de ministeries van EZ en I&M twee pilot projecten uitgevoerd voor het opzetten van natuurlijk kapitaalrekeningen voor Nederland. De natuurlijk kapitaal rekeningen worden ontwikkeld binnen de uitvoeringsagenda natuurlijk kapitaal.

Groene groei

Groene groei is een thema dat nationaal en internationaal sterk in de belangstelling staat. CBS monitort indicatoren voor groene groei gebaseerd op het meetkader ontwikkeld door de OESO, waarbij indicatoren uit de milieurekeningen en milieustatistieken worden gebruikt. De groene groei indicatoren dragen bij aan de monitoring van het groene groei beleid van de overheid.

<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/duurzaamheid/cijfers/groene-groei/default.htm>

Nationale energieverkenning

De Nationale energieverkenning verschijnt dit jaar voor de tweede keer en is een gezamenlijk product van ECN, PBL, RvO en het CBS. De energiecijfers van CBS vormen de basis voor deze publicatie. Voorts draagt CBS bij met economische cijfers voor de energiesector, waarbij zowel naar conventionele energie, hernieuwbare energie als energiebesparing wordt gekeken.

<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/industrie-energie/publicaties/publicaties/archief/2014/2014-nationale-energieverkenning-nev-pub.htm>

Materiaalmonitor

De materiaalmonitor geeft een overzicht van allee fysieke stromen binnen de economie, tussen de economie en het buitenland en tussen de economie en het milieu. Uit deze monitor kunnen allerlei indicatoren worden afgeleid over materiaalefficiëntie, afhankelijkheid, circulaire economie etc. De materiaalmonitor is ontwikkeld in opdracht van het ministerie van EZ.

<http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/F0325ADE-2F98-4B63-9931-D85A43574007/0/2013Monitormateriaalstromenpub.pdf>

Daarnaast geeft het compendium voor de leefomgeving (www.clo.nl) een aantal indicatoren op het gebied van welzijn (zoals bijvoorbeeld de beschikbaarheid van groene ruimte). Voorts stelt CBS natuurstatistieken samen die de basis vormen voor biodiversiteitsindicatoren (Rode Lijst Indicator en de Living Planet Index). Daarnaast worden statistieken over biologische landbouw opgesteld.

-3.4- Welke mogelijkheden zijn er om andere financiële aspecten in een breder welvaartsbegrip te betrekken, in aanvulling op het BBP (zoals afwenteling van kosten naar de toekomst)?

In de *Monitor Duurzaam Nederland* wordt het niveau van brede welvaart in het “hier en nu” nadrukkelijk afgezet tegen de ontwikkeling van de hulpbronnen. Hierbij wordt gekeken of de welvaartsontwikkeling in recente jaren heeft geleid tot een intering van economisch, menselijk, sociaal en natuurlijk kapitaal. Voor het economisch kapitaal zijn gemonetariseerde kapitaalschattingen voor handen. Er wordt ook gewerkt aan het maken van monetaire schattingen voor menselijk kapitaal, en voor delen van het natuurlijk kapitaal (grondstoffenreserves, en meer experimenteel ook voor de “ecosystem services”).

-3.5- In hoeverre kunnen andere instrumenten en/of indicatoren, zoals maatschappelijke kosten en batenanalyses (MKBA's), een rol spelen? Welke ontwikkelingen zijn er hierbij gaande?

Dergelijke beleidsevaluaties worden normaal gesproken niet door CBS uitgevoerd, maar CBS kan wel statistieken leveren waarmee belangrijke afruilen (zoals die tussen economische groei en milieuschade) in kaart kunnen worden gebracht. De zogenaamde satellietrekeningen (waaronder de System of Economic and Environmental Accounting) zijn hier bij uitstek voor geschikt. CBS is voornemens om voor een aantal satellieten historische tijdreeksen op te stellen, teneinde een aantal fundamentele afruilen binnen het welvaartsdomein te kunnen analyseren.

-3.6- Op welke wijze hebben buitenlandse dashboards, modellen o.i.d. de beeldvorming en/of het politieke debat beïnvloed?

Duidelijke sporen zijn niet aan te treffen. Het huidige Kabinet richt zich vooral op groene groei. Het is vooral de OESO die op dit vlak veel pionierswerk heeft verricht, hetgeen zowel door een aantal ministeries als door het PBL en CBS is opgepakt.